

ció les variants cptes. *adès-adès* en Girart de Rossillon i *per adès* en el trobador tolosà Guiraudó lo Ros (1.ª terç S. XIII, Jeanroy, *Poes. Lyr.*, § 240: «que ges ergueil *peradès* non es bos» (majorment havent-hi *totas vetz* com a variant d'altres mss.), i al meu entendre és també aquest el sentit en l'ex. de *adès que* ['sempre que'] en *PSW* § 5. Sens dubte les altres accepcions principals es troben també en els trobadors: 'tot seguit' «vuellh que-ns anem *adès* disnar», Peire Vidal; «A donzela, leva tost sus. E dis: —Ja non atendrai pus / *c'adès* non an vezer qui és», *Castiagliols*, v. 220; «al mieu companh siatz fizels ajuda, / qu'eu non lo vi, pois la noitz fon venguda: / e *adès* serà l'alba», G. de Bornelh (Appel, *Chr.*, 56.5) (també *Jaufré, Chr.*, 3.459); *adès quan* 'tot seguit que' en l'Evangeli de Jesús i en L. Cigala (*Chr.*, 9.77, 32.47); en fi tenim *adès* en el sentit de 'recentment, acabat de' («rosa, cant *adès* es nada», *Jaufré, PSW*) i també el sentit italià de 'ara', que al meu entendre és simplement el que veiem en un altre passatge de *Flamenc*: «e per bon dreg serai cogotz; / mais ja no-m cal dire 'serai', / qu'*adès* o sui, que ben o sai» (v. 1122), així com el sentit alternatiu: «qu'*adès* es say, *adès* es lay» en el *Breviari d'Amor (PSW)*.

També en francès del Nord va existir el mot i hi viú dialectalment; trobem allí *adès* en bon nombre de textos antics i avui hi persisteix en una llarga i no estreta faixa de la part oriental, sobretot des del Delinat fins a Lorena (Metz), amb algunes puntes isolades fins a la ratlla de Flandes (rouchi de Valenciennes) i àdhuc quelcom d'escadusser a Normandia. A l'Edat Mitjana apareix en bastants textos de c. al S. XIII i algun de posterior i anterior; és freqüent, p. ex., en la *Queste del Saint Graal* (ed. Pauphilet, 65.22, 62.5, 68.27, 82.23, 102.19); el significat més freqüent sembla ser en francès el de 'sempre, constantment', que es veu ben clar en la *Queste*, almenys en el primer passatge d'aquests, i en el poema *L'Image du Monde*: «Deu fu devant et er *adès*»; però també s'hi troben els altres, entre ells l'ús alternatiu «*adès avant adès* arriere», *Vigiles de Charles VII*. Modernament encara el sentit de 'sempre' és el més estès allí, des de Normandia i Metz fins a Suïssa, però en alguns punts (Savoia) «encore» (*ALF* 458; «*toujours*», *ALF* 1318), o bé acumulant-se, «maintenant, toujours, sans cesse», en el Franc-Comtat (Bresse, Doubs, Jura); no hi manquen doncs parlar en és 'ara', o bé «alors, en ce moment» (rouchi); *FEW* I, 30.

Sens dubte enlloc no ha arribat a mantenir-se el mot amb una fermesa tan constant i alhora tan divulgada com en italià. Tothom coneix *adesso* 'ara'. Tanmateix notem que el que s'ha usat o s'hi usa quan hem d'expressar 'ara' no sempre ha estat *adesso* sinó també *ora*; en l'italià clàssic i antic aquest tenia sens dubte una amplitud i varietat d'usos més gran que avui en dia: és ben segur que en els grans clàssics medievals *adesso* no es troba gens sovint. En Petrarca la concordància de McKenzie registra més d'un centenar de casos d'*ora*, en Dante també figura aquest a cada pas, mentre que *adesso* apareix només un cop en l'*In-*

ferno («O gente, in cui fervore acuto / *adesso* ricompiè ...»), i també solament un cop es troba en els versos de Petrarca: «dianzi, *adesso*, ier, deman, matino e sera --- passeran ---» (*Trionfo della Divinità*, 65). Hi ha, doncs, ací una preferència pel mot més ple quan es tracta de reforçar l'expressió lingüística de la idea, per la necessitat d'oposar-la a d'altres moments ('abans', 'demà', 'el vespre', etc., entre els quals s'arreglaria *adesso*, en ordre cronològic) o per marcar la transcendència de la greu hora present (en què el *fervore acuto* ho omple tot); ja llavors, en canvi, *ora* i la seva variant *or* serveixen quan el caràcter present del moment no importa tant: «Or vedi, Amor, che giovenetta donna ---» (*Canz.*, 121.1); «Or che'l ciel e la terra e'l vento tace» (*Canz.*, 164.1); o pren caràcters més vagues pel mateix fet de la repetició o alternativa: «quando fra l'altre donne, *ad ora ad ora* ---» (*Canz.*, 13.1).

Accentuant-se més i més aquestes preferències amb el temps, la naturalesa pròpia de les llengües modernes, més analítiques i insistents, preocupades per la claredat inequívoca i emfàtica de l'expressió, ha fet que la llengua italiana moderna hagi ampliat cada cop més l'aplicació d'*adesso*, i l'abast de la seva aplicabilitat fraseològica: *ora*, mot amb cos reduït, amb més facilitat per passar desapercbut, s'ha usat menys i menys sovint, *adesso* cada cop més, de manera que en l'ús actual *adesso* resta quasi sol per expressar la noció temporal i *ora* prepondera solament en l'ús dialèctic o com a eina gramatical: *adesso viene...*, *li trovo adesso...*, *pur adesso ci penso...*, *dove saranno adesso?*, mentre que es diu, p. ex., «se tu vuoi questo è vero; *ora* ti dirò *che...*», o bé l'oposició amb moments precedents: ... *ora si è aggiustato il motore* (després d'esforços poc reeixits).

Adesso degué començar essent un terme de sentit emfàticament temporal i amb poca cosa més que un sentit amplament temporal, sense estar lligat a la idea d'un instant determinat, només sempre vagament pròxim al moment present (tal com en les altres llengües) i ha acabat concretant-se al moment present, i volatilitzant-se el sentit de l'històric *ora* fins a convertir-lo en una eina gramatical o una variant estilística o emfàtica de la noció principal; hi ha bastant de semblança en la diferència entre *adesso* i *ora*, amb l'oposició alem. entre *jetzt* i *nun*, no tanta però encara un poc amb la francesa *à présent* però *or* i *maintenant*, amb l'anglesa entre *at present* i *now*. Sempre, doncs, és el terme vell i històric en l'ús comú de la llengua (*ora, or, now, nun*) el que ha quedat relegat al segon paper, i l'altre de sentit més vague, però més carregat de força verbal i allusiva (potser per raons i amb matisos diversos) el que ha pres l'expressió emfàtica i forta del moment actual: *jetzt* (= angl. *yet* 'encara'), *a(t) present* literalment 'en el present'. Observem de passada que l'anglès usa també *presently*, però aquest sovint expressa la idea de futur immediat (*presently I shall write to him!*) és a dir que, amb aquesta variant de forma, s'hi repeteix la força ambivalent del cat. ant. *adès* 'suara' i 'sur-le-champ'.